

TEKST

**BERRIE KLEIN SWORMINK,  
FREELANCE JOURNALIST**

De relatie tussen de mens en de natuur verandert, ziet milieuflosoof Martin Drenthen. Dat gaat gepaard met spanningen, want niet iedereen verandert even snel mee. Symbool van die spanningen is de wolf die zich weinig van door de mens gedefinieerde grenzen aantrekt, en daarmee de discussie op scherp zet. Meer communiceren met dieren past volgens Drenthen bij de actuele transitie naar een natuurinclusieve samenleving.



# Wolf zet discussie over hoe we omgaan met natuur op scherp

“De afgelopen vijftig jaar is de manier waarop we als samenleving naar de natuur kijken, aan het veranderen. We zien nu dat de mens een onderdeel is van de natuur en verlaten het uitgangspunt dat de mens de natuur dient te controleren en te beheersen. 80 Tot 90 procent van de bevolking vindt dat we als mens moeten samenwerken met de natuur.” Aan het woord is Martin Drenthen, milieufilosoof en universitair hoofddocent aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Als milieufilosoof houdt Drenthen zich bezig met de relatie tussen mens en natuur. “Makkelijk is dat niet, want natuur is een ingewikkeld begrip.”

## **VRAAG: WAT IS NATUUR VOOR U?**

“In de praktijk van natuurbescherming spreken we, als we het over natuur hebben, meestal over alle organismen die samen deel uitmaken van het groene ‘web of life’. Tegelijkertijd hebben we het ook steeds over situaties of beheervormen die al dan niet ‘natuurlijk’ zouden zijn. Maar het is in Nederland ook gebruikelijk om over de natuur te praten als iets waar je naar toe kunt en ook weer uit kunt. Dat is een manier van benaderen waarbij je de natuur ziet als het tegenovergestelde van cultuur en daarmee iets wat achter een hek zit. Ook boeren hoor ik vaak zeggen dat ze geen pro-

blemen hebben met de natuur, als er maar geen beesten uit de natuur naar het boerenland komen. In mijn ogen is dit een onhoudbare benadering. De wolf zet dit filosofische probleem op scherp. Het debat over natuur versus veehouderij wordt gevoerd vanuit verschillende morele opvattingen en ethische theorieën. Mijn rol is de argumenten van boeren en natuurbeschermers in een ethisch kader te plaatsen om de discussie zuiver te kunnen voeren. Juist de wolf laat zien dat je geen harde scheiding kunt maken tussen natuur en niet-natuur. Het zijn geen gescheiden werelden en de wolf toont dat aan door moeiteloos heen en weer te gaan. Dit maakt duidelijk dat we leven in een landschap waar geen plekken zijn alleen voor de natuur of alleen voor ons. De wolf veroorzaakt veel onrust doordat hij zich niets aantrekt van de kunstmatige scheiding die een deel van de bevolking toch meent te moeten hanteren. Deze mensen zien de wolf als symbool van de verstoring van de door hen zo gewenste ordening.”

## **VRAAG: HOE KIJKT U NAAR DE DISCUSSIE TUSSEN VOOR- EN TEGENSTANDERS VAN DE WOLF?**

“Mijn diagnose is dat je die discussie kunt terugvoeren op de manier waarop mensen naar de natuur kij-

ken. Tegenstanders van vestiging in Nederland associëren de wolf met ongerepte wildernis en vinden daarom dat het dier hier niet thuishoort. Het grappige is dat sommige voorstanders van de wolf dezelfde associatie maken, maar daar een andere uitleg bij geven. Zij idealiseren de wilde natuur en vinden dat die hier ook een plaats zou moeten hebben en dat de wolf daarom hier een plek verdient. Zowel de argumenten van tegenstanders als die van voorstanders zijn problematisch. De wolf heeft helemaal geen ongerepte wildernis nodig. Het is een dier dat al sinds jaar en dag leeft in cultuurlandschappen.

De discussie van voor- en tegenstanders leidt tot een scherpe polarisatie. Beiden groepen betichten elkaar van slechtheid. Daarmee komen we niet verder.”

## **VRAAG: WAARMEE DAN WEL?**

“Ik denk dat je niet de vraag moet stellen hoe we de wolf buiten het gebied van de mens kunnen houden, maar hoe we onze belangen veilig kunnen stellen. Wat je wilt, is dat de wolf van onze schapen afblijft. Daar moeten we de oplossing zoeken. Ook ik vind het spannend dat de wolf komt. Maar als stedeling heb ik ook makkelijk praten. Mensen uit de stad ondervinden niet wat de wolf kan

aanrichten. Ze realiseren zich vaak niet hoe kwetsbaar een boer in het landschap is. Boeren zijn zich veel bewuster van de dreiging die van de natuur kan uitgaan. Denk bijvoorbeeld aan de grote schade aan gewassen die wilde zwijnen kunnen veroorzaken. De andere kant is dat stedelingen zich vaak meer bewust zijn van het belang van biodiversiteit. Zij redeneren dat als wij vinden dat mensen in India samen moeten leven met tijgers en mensen in Afrika met olifanten, dat het dan ook moet lukken om in het rijke Nederland samen te leven met wolven.

De sleutel om dat mogelijk te maken, is dat we boeren helpen bij het beschermen van hun dieren tegen de wolf. Gelukkig zijn er inmiddels steeds meer provincies die boeren helpen aan materialen om een wolfwerend raster te maken. Een vergoeding voor de arbeid om die rasters te plaatsen, is er echter niet. Daarom zijn sinds enkele jaren vrijwilligersgroepen actief die boeren helpen de afrasteringen te plaatsen. In Duitsland bestaat dit fenomeen al langer. Platform Wikiwolves stuurt vrijwilligers aan en ondersteunt veehouders bij het nemen van maatregelen om schade door wolven te voorkomen. Wikiwolves is opgericht door een ecologe en boerendochter die ik goed ken. Zij hoopt dat door dat vrijwilligerswerk weer vriendschappen zullen ontstaan tussen boeren en stedelingen.

Zowel in Duitsland als in Nederland zie je dat de discussies over de wolf uitingen zijn van een veel breder probleem: dat boeren zich door de maatschappij onvoldoende erkend voelen. Het is geen toeval dat boerenvoormannen die de komst van de wolf proberen tegen te houden, ook kartrekkers zijn bij de grote boeren-

acties van de laatste tijd. Een studente van mij schreef een afstudeerscriptie over bergboeren in Noord-Italië. Zij ondervroeg de boeren over het wonen op die plek en hoe ze de wolf beleven. Het bleek dat de wolf vooral een symbool is geworden voor de vele factoren die boeren het gevoel geven dat ze de controle over hun leven zijn kwijtgeraakt, dat er allerlei veranderingen over hen worden uitgestort waar zij niet voor hebben gekozen. Kernwoorden die de boeren noemden naast 'wolf', waren onder meer 'vluchtelingen', 'de markt', 'globalisering', de macht van 'Brussel' en van 'Rome'."

#### **VRAAG: KUNNEN WE ER SAMEN UITKOMEN?**

"Wat me positief stemt, is dat er ook in Nederland schapenhouders zijn die zich onttrekken aan die gepolariseerde discussie over de wolf. Ze gaan er pragmatisch mee om en maken gebruik van de diensten van vrijwilligers om hun schapen tegen wolven te beschermen. Dit zorgt er wel voor dat ze door collega's soms als verraders worden bestempeld, omdat ze door hun handelswijze zouden meewerken aan de komst van de wolf.

Overigens vind ik dat je niet elk gedrag van wolven maar moet accepteren. Een echte probleemwolf moet je verwijderen. Een probleemwolf is een wolf die herhaaldelijk gevaarlijk gedrag vertoont richting mensen of een wolf die niet reageert op signalen, bijvoorbeeld een schok van schrikdraad, die hem duidelijk zouden moeten maken dat hij vee met rust moet laten."

#### **VRAAG: HEEFT ANDERS DENKEN OVER DE NATUUR NOG MEER GEVOLGEN?**

"Tot een jaar of vijftig geleden overheerste een antropocentrisch

wereldbeeld. Ofwel het idee dat de mens in het middelpunt staat. In dat wereldbeeld is natuur ondergeschikt en alleen van waarde als die voor de mens nuttig is. Inmiddels vinden de meeste mensen dat je zo niet met de natuur moet omgaan. Dat overheid en politiek de veehouderij in Nederland willen inkrimpen, is een logisch gevolg van die veranderde denkwijze. Wil je een agrarische sector die de natuurlijke omgeving niet onnodig belast, dan moeten we de veehouderij grondgebonden maken, veevoer niet in grote hoeveelheden uit het buitenland halen, en kringlopen sluiten. Radicale boeren die zich hier fel tegen verzetten, voeren een achterhoedegevecht. Het is duidelijk dat de gewenste verandering van de veehouderij in Nederland zal leiden tot een hogere kostprijs van een kilo vlees. Een belangrijk vraagstuk voor de politiek zou moeten zijn hoe te voorkomen dat handelaren dit proberen te omzeilen door een goedkoop lapje vlees uit het buitenland te halen."



### **VRAAG: WAT VINDT U VAN DE DISCUSSIE OVER DE NATUUR IN DE OOSTVAARDERSPLASSEN?**

“Ik vind het jammer dat de discussie zich vooral toespitste op het doodgaan van deze koeien en paarden, en niet op het lange leven dat daaraan voorafgaat. In het wild levende paarden en runderen leven in natuurlijke sociale kudde, hebben vrije partnerkeuze en maximale bewegingsvrijheid. Als je het vergelijkt met de manier waarop manegepaarden en koeien doorgaans hun leven doorbrengen, is dat volgens mij een behoorlijk goed leven. Ethisch gezien was het voor mij acceptabel wat in de Oostvaardersplassen gebeurde. Dieren werden afgeschoten voordat ze echt gingen lijden. Inmiddels heeft Staatsbosbeheer gekozen om ook van de Oostvaardersplassen een natuurgebied te maken waar de mens bepaalt hoeveel dieren per soort er rondlopen en de rest elk jaar af te schieten. Het is een ethische discussie of je grote dieren in de Nederlandse natuur wilt toelaten. Weegt een beetje ongemak zwaar genoeg om een soort buiten de deur te houden? Wat mij betreft zou het goed zijn in Nederland meer ruimte te bieden aan grote dieren in de natuur, inclusief carnivoren. Tot op heden is er bij beheerders van natuur vooral sprake van een benadering die gebaseerd is op aantallenbeheer. Als mens bepalen we hoeveel dieren van een bepaalde soort verantwoord kunnen leven in een gebied. Misschien moeten we meer toe naar het reguleren van gedrag van dieren in plaats van sturen op aantallen.”

**Martin Drenthen**

### **VRAAG: REGULEREN VAN GEDRAG VAN DIEREN. HOE ZOU JE DAT KUNNEN DOEN?**

“Komend najaar start ik samen met enkele collega wetenschappers en een tiental maatschappelijke organisaties een achtjarig project waarin we de mogelijkheden hiertoe onderzoeken. We gaan bekijken hoe we de interactie mens-dier op een positieve manier kunnen beïnvloeden. Dat doen we onder meer met twee ‘living labs’. Eén ervan is natuurgebied Kennemerduinen. Daar leven veel wisenten en reeën. We gaan onderzoeken hoe die dieren reageren op mensen en andersom hoe mensen reageren op de dieren in de Kennemerduinen. Vervolgens gaan we proberen die interactie te beïnvloeden. Stel, verkeersveiligheid is een probleem. Een oplossing kan dan zijn dat je maatregelen neemt die zorgen dat reeën niet op de weg komen, in plaats van elk jaar een bepaald percentage weg te schieten.

Uitgangspunt van ons onderzoeksproject is dat mensen en dieren het landschap delen. En daarbij past een andere benadering dan aantallenbeheer. We moeten zoeken naar manieren om negatieve mens-dier interacties te vermijden en positieve mens-dier interacties te stimuleren.”

### **VRAAG: WAT KAN IK ME DAAR BIJ VOORSTELLEN?**

“Zodra we realiseren dat we het landschap met hen delen, kunnen we ook beseffen dat we voortdurend communiceren met andere soorten. Dat communiceren met andere soorten moeten we veel bewuster doen. De Zoogdierverseniging kreeg in Limburg bijvoorbeeld te maken met dassen die maïs van boeren opvrat. Schade aan maisakkers bleek te voorkomen door een klein hoekje in te zaaien met

vroegbloeiende maïs; een maïstype dat dassen veel lekkerder vinden. Ze bleken de rest van de akker met rust te laten. Je kan dat zien als een vorm van communicatie: hier mag je komen, daar liever niet. Of als een vorm van onderhandelen over het gebruik van de ruimte. Als je dieren een boodschap geeft die ze begrijpen, kun je hun gedrag beïnvloeden. Ook het plaatsen van schrikdraad tegen de wolf is een actie waarmee je wolven probeert iets te leren. Dat kan nog veel efficiënter dan nu. Het beste zou zijn alle schapen te beschermen met een wolfwerend raster. Daarmee communiceer je eenduidig naar wolven dat schapen geen aantrekkelijke prooi zijn, zodat volwassen wolven dat aan hun jongen leren. Meer communiceren met dieren past bij de transitie naar een natuurinclusieve samenleving. Hier is meer onderzoek voor nodig. We kunnen bijvoorbeeld kijken in landen waar de wolf nooit weg is geweest. Overigens zouden de uitkomsten van zulke onderzoeken ook gevolgen kunnen hebben voor ons gehouden vee. In Yellowstone National Park in de Verenigde Staten zijn sommige boeren overgeschakeld op runderrasen waarvan het gedrag om zich als kudde te verdedigen tegen wolven, beter is ontwikkeld. Een voorbeeld van ineffectief gedrag zie je bij de moeflons op de Hoge Veluwe. Hun natuurlijke gedrag is de rotsen op te rennen als een vijand nadert. Maar op de Veluwe zijn geen rotsen, dus zijn de moeflons snel het slachtoffer als een wolf nadert.” 